

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.22.14>

СУБ'ЄКТНА МЕЖА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ НЕВІДВОРОТНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Ратушенко Олександр Миколайович,
суддя
(Сокирянський районний суд
Чернівецької області, Україна)

У статті проаналізовано основні суб'єктні межі застосування принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх. Адміністративна відповідальність неповнолітніх осіб має конструктивні особливості, зумовлені віком особи, яка притягається до такої відповідальності. Суб'єктна межа застосування принципу невідворотності визначається трьома умовами, такими як: зв'язок принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб із категорією «адміністративної деліктоздатності»; зв'язок принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб із досягненням і належним встановленням віку неповнолітньої особи; зв'язок принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб зі встановлення осудності особи.

Досліджено, що невідворотність адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб передбачає, що у структурі правосуб'єктності таких осіб як самостійного елементу виділяється «адміністративна деліктоздатність», тобто «здатність нести адміністративну відповідальність за власні дії». Безперечним фактом виступає вік особи, котра є учасником таких відносин. Вік особи відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення є однією із визначальних вимог притягнення такої особи до адміністративної відповідальності. Адміністративній відповідальності підлягають особи, що досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Тобто особи віком до 16 років не можуть виступати суб'єктами адміністративного правопорушення. Крім того, згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення неповнолітніми визначаються особи віком від 14 до 16 років. Така невизначеність породжує складнощі у застосуванні норм Кодексу та неоднозначне тлумачення окремих його положень.

Відзначено непослідовність законодавства у питанні про те, хто належить до категорії неповнолітніх, а також суттєві недоліки щодо вирішення питання визначення стану осудності неповнолітнього у момент вчинення ним адміністративного правопорушення.

Ключові слова: принцип невідворотності, адміністративна відповідальність, неповнолітні особи, деліктоздатність, вік відповідальності, осудність.

SUBJECT LIMIT OF APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF IRRESPONSIBILITY OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF MINORS

Ratushenko Oleksandr,
Judge
(Sokyryany District Court
of Chernivtsi Region, Ukraine)

In the article the main subjective limits of application of the principle of inevitability of administrative responsibility of minors are analysed. Administrative responsibility of minors has design features that are determined by the age of the person who is held

responsibility. The subjective limit of application of the principle of inevitability is determined by three conditions: connection of the principle of inevitability of administrative responsibility of minors with the category of "administrative tort"; connection of the principle of inevitability of administrative responsibility of minors with the achievement and proper establishment of the age of a minor; connection of the principle of inevitability of administrative responsibility of minors on establishment of sanity of the person.

It has been studied that the inevitability of administrative responsibility of minors presupposes that in the structure of legal personality of such persons as an independent element stands out "administrative tort", which is defined as "the ability to bear administrative responsibility for their own actions". The indisputable fact is the age of the person who is a participant in such a relationship. The age of a person, in accordance with the Code of Ukraine on Administrative Offenses, is one of the defining requirements for bringing such a person to administrative responsibility. Persons who have reached the age of sixteen at the time of committing an administrative offense are subject to administrative responsibility. Therefore, persons under the age of 16 may not be the subject of an administrative offense. In addition, according to the Code of Ukraine on Administrative Offenses, minors are defined as persons aged 14 to 16 years. Such uncertainty creates difficulties in the application of the Code and ambiguous interpretation of some of its provisions.

The article notes the inconsistency of the legislation on who belongs to the category of minors. It is also noted that there are significant shortcomings in resolving the issue of determining the state of sanity of a minor at the time of committing an administrative offense.

Key words: principle of inevitability, administrative responsibility, minors, tort, age of responsibility, sanity.

Вступ. Адміністративна відповідальність неповнолітніх осіб має конструктивні особливості, зумовлені віком особи, яка притягається до такої відповідальності. Принцип невідворотності відповідальності не міститься як пряма вказівка у Конституції України, однак це не позбавляє його важливості для деліктних правовідносин. Крім того, реалізація принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб також пов'язана з особливим захистом інтересів такої неповнолітньої особи, тому цей принцип має на меті забезпечити якість процесу впровадження заходів адміністративної відповідальності, зокрема застосування саме такої відповідальності до специфічного кола осіб – неповнолітніх, котрі потребують особливої уваги та турботи з боку суспільства у процесі реалізації своїх прав і свобод, що є чи не найголовнішою умовою їх фізичного та психічного розвитку, забезпечення їх благополуччя. Закріплення в Основному Законі держави – Конституції України – принципу верховенства права, несення людиною обов'язків перед суспільством, індивідуальний характер юридичної відповідальності зумовлюють саму сутність юридичної відповідальності, яка є обов'язковою для осіб, котрі вчинили правопорушення.

Постановка завдання дослідження полягає у з'ясуванні специфіки принципу невідворотності відповідальності (який передбачає неминучість настання адміністративної відповідальності для особи) крізь призму встановлення суб'єктних меж, тобто застосування адміністративної відповідальності до спеціального кола суб'єктів – неповнолітніх осіб.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблеми застосування адміністративної відповідальності до неповнолітніх осіб займалося, та й надалі займаються чимало науковців. Крім того, часто у наукових працях піднімається і питання віку особи настання адміністративної відповідальності, зокрема це праці таких учених, як О.В. Алексеєва [1], А.А. Павловська [2], Є.Ю. Колосовський [3], Л.Л. Савранчук [4],

О. Ткаля, Л.В. Шестак [5], С.В. Веремієнко [6], І.В. Іващенко [7], Н.В. Лесько [8] та ін. Тому, досліджуючи відповідальність неповнолітніх за адміністративним законодавством, проблеми та перспективи адміністративного впливу, що застосовується до неповнолітніх, особливості заходів адміністративного впливу, які застосовуються до неповнолітніх в Україні, адміністративну відповідальність як засіб ювенальної превенції, неможливо оминати принцип невідворотності застосування адміністративної відповідальності до такої специфічної групи суб'єктів, як неповнолітні. Праці згаданих науковців здебільшого торкаються відповідальності неповнолітніх у загальних сферах, а тому і можливості та межі реалізації невідворотності адміністративної відповідальності визначають у загальних рисах. Звичайно, у більшості наукових праць робиться основний акцент на невідворотності відповідальності – адміністративний проступок, на який не відреагувала держава, заподіює правопорядку серйозної шкоди, і тому безкарність правопорушника заохочує його на вчинення нових проступків і подає негативний приклад іншим нестійким особам.

Результати дослідження. Притягнення неповнолітніх осіб до адміністративної відповідальності має прямий зв'язок із такою правовою конструкцією адміністративного права, як адміністративна правосуб'єктність і, зокрема, її елемент – адміністративна деліктоздатність. Адміністративна деліктоздатність суб'єкта правових відносин є часткою його адміністративно-правового статусу і полягає у здатності особи нести юридичну відповідальність за порушення норм адміністративно-деліктного законодавства [9, с. 46]. І тут безперечним фактом виступає вік особи, котра є учасником таких відносин. Зокрема, для прикладу, до певної категорії осіб (тих, що не досягли 18 років, інвалідів першої і другої груп тощо (ст. 32 Кодексу України про адміністративні правопорушення)) [10], відповідальність у вигляді адміністративного арешту взагалі не може бути застосована. Зазначені приклади вдало підтверджують тезу, що доти, поки особа не набуде ознаки дієздатності, тобто здатності до самостійного здійснення прав та обов'язків, її правоздатність може мати лише опосередковану причетність до розвитку адміністративно-деліктних відносин [9, с. 46].

Невідворотність адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб передбачає, що у структурі правосуб'єктності таких осіб як самостійний елемент потрібно виділяти «адміністративну деліктоздатність», тобто «здатність нести адміністративну відповідальність за власні дії», однак, якщо звернутися до юридико-семантичного змісту самого поняття «деліктоздатність», то тут, все ж таки, висуваються певні претензії. Так, у літературі радянського періоду відзначалося, що термін «деліктоздатність», виходячи з етимологічних характеристик, означає не здатність нести юридичну відповідальність, як це передбачає класичне розуміння цього терміна, а навпаки, фізичну здатність до вчинення правопорушень [11, с. 64], і тут варто погодитися, адже, якщо розглянути обидва поняття «делікт» і «здатність» окремо, то виходить, що це фізична можливість вчиняти делікти, здатність до деліктів. А.В. Пасічник пропонує ввести такий термін, як «респондоздатність» від «respond» – «відповідати», тобто здатність відповідати [12].

Суб'єктна межа застосування принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб визначається двома моментами – віком, із якого особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності (він визначається у ст. 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення), й осудність (незважаючи на те, що у ст. 20 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначаються поняття неосудності особи, для нас першочерговим є дослідження питання осудності неповнолітнього з метою реалізації принципу невідворотності адміністративної відповідальності таких осіб).

Вік особи відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення є однією з визначальних вимог притягнення такої особи до адміністративної відповідальності. Ст. 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює, що адміністративній відповідальності підлягають особи, котрі досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [10], проте важливо зазначити, що 16 років повинно бути на момент скоєння правопорушення (цей час починається з першої хвилини доби, яка є наступною після дати народження особи), а не на момент розгляду справи. Тобто особи віком до 16 років не можуть виступати суб'єктами адміністративного правопорушення. Варто також відзначити непослідовність законодавця у питанні про те, хто належить до категорії неповнолітніх. Відповідно до положень ст. 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення це особи віком від 16 до 18 років, проте у ч. 3 ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення неповнолітніми називаються особи віком від 14 до 16 років. Така невизначеність породжує складнощі у застосуванні норм Кодексу та неоднозначне тлумачення окремих його положень.

Законодавець вважає, що саме із 16 років суб'єкт усвідомлює протиправний характер своїх дій і може відповідати за наслідки. На нашу думку, така норма не є ефективною та породжує відчуття безкарності у тих суб'єктів, що не досягли 16 років, але які усвідомлюють протиправність своїх діянь. Тому деякі вчені пропонують знизити вік адміністративної відповідальності та застосовувати її до осіб, що досягли 14 років. Так, Є. Ю. Колосовський, досліджуючи різні думки науковців щодо визначення віку адміністративної відповідальності осіб до 18 років, посилається на позицію І. Ю. Ковальчука, який вказує, що неповнолітні із 14 років повинні нести адміністративну відповідальність, через те, що правопорушення, які ними вчиняються, характеризуються підвищеним ступенем суспільної шкоди та їх поширеністю у підлітковому середовищі [13, с. 79], а також наголошує на доцільності думки Я. М. Шевченка, котрий також пропонує встановити вік адміністративної відповідальності для неповнолітніх із 14 років, акцентуючи увагу на загальному психофізіологічному та соціальному рівні розвитку неповнолітніх і співвідношенні з нормами кримінального права, за якими відповідальність настає із 14 років [13, с. 78].

Суб'єктна межа застосування принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб має також визначальне значення і під час розгляду адміністративних справ щодо неповнолітніх, адже вік особи щодо якої розглядається справа, відіграє вирішальну роль. Зокрема, справи про адміністративні правопорушення неповнолітніх, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, розглядають судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів, які наділені правом притягнення до адміністративної відповідальності цієї категорії суб'єктів, отже, адміністративна відповідальність неповнолітніх має лише судовий характер, а от зарубіжний досвід має більш конструктивний характер, адже, для прикладу, у Німеччині притягнення до відповідальності відбувається із 14 років. Це зумовлюється тим, що особа в момент скоєння правопорушення могла усвідомлювати сутність свого діяння з огляду на свою достатню розумову та моральну зрілість [14]. У США неповнолітня особа, що досягла 14-річного віку, відповідає за вчинене нею діяння у повному обсязі, оскільки у вказаному віці вона повністю розуміє «неправильність» свого вчинку. Англійське законодавство розмежовує три групи неповнолітніх, до однієї з яких також відносять підлітків у віці 14 років [2, с. 167–170]. Таке зниження віку відповідальності за кордоном є достатньо дієвим, оскільки базується на реальності розуміння 14-річним вчинюваного ним діяння та його наслідків.

Невідворотність адміністративної відповідальності неповнолітньої особи має також прямиий зв'язок із такою категорією, як осудність – це психічний стан людини, який передбачає, що під час вчинення злочину людина може усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними. Згідно зі ст. 20 Кодексу України про адміністративні правопорушення не підлягає адміністративній відповідальності особа, котра під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності була у стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану. І тому для встановлення стану загального розвитку неповнолітнього, рівня його розумової відсталості та з'ясування питання, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними, може бути проведена експертиза спеціалістами у галузі дитячої та юнацької психології або зазначені питання можуть бути поставлені на вирішення експерта-психіатра, однак чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення має у цьому плані суттєві недоліки щодо вирішення питання визначення стану осудності неповнолітнього (чи усвідомлював він характер своїх протиправних дій або чи міг його усвідомлювати) у момент вчинення ним адміністративного правопорушення. Чинне законодавство ніяким чином не передбачає можливості призначення судово-психіатричної експертизи для з'ясування психічного стану неповнолітнього під час вчинення ним адміністративного правопорушення. Також не регламентована можливість отримання даних і відомостей про стан його здоров'я і наявні психічні захворювання. Науковцями досить часто пропонується внесення змін до чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо питання призначення судово-психіатричних експертиз і процедури їх проведення в адміністративному судочинстві для визначення стану осудності особи під час вчинення нею адміністративного правопорушення. Суд буде вирішувати питання визнання осудності особи, котра вчинила адміністративне правопорушення.

Висновки. Отже, суб'єктні межі невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх визначаються тим, що неповнолітня особа є особливим суб'єктом адміністративної відповідальності, що зумовлено її віком, психічним і фізичним розвитком, незахищеністю, а також міжнародним і вітчизняним законодавством, яке зобов'язує ставитися до дитини більш помірковано, гуманно та не порушувати її прав. Враховуючи, що неповнолітній правопорушник притягується до адміністративної відповідальності як спеціальний суб'єкт, можна визначити основні визначальні сторони суб'єктної межі застосування принципу невідворотності. По-перше, зв'язок принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб із категорією «адміністративної деліктоздатності». Деліктоздатність неповнолітніх має обмежений характер, адже неповнолітні віком до 16 років взагалі не володіють деліктоздатністю та не можуть бути суб'єктами адміністративного правопорушення. По-друге, зв'язок принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб із досягненням і належним встановленням віку неповнолітньої особи. Зокрема, суд зобов'язаний з'ясувати вік неповнолітньої особи, що притягується до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення. Як звичай, це робиться на підставі документів, що засвідчують особу правопорушника: свідоцтва про народження, паспорта та інші документи. Втім, у випадку, якщо в неповнолітньої особи відсутні будь-які документи, що засвідчують її особу, й отримати їх жодним чином неможливо, суд зобов'язаний призначити судово-медичну експертизу для визначення віку неповнолітнього відповідно до ст. 273 Кодексу про адміністративні правопорушення України. Такі дії необхідні для того, щоб з'ясувати питання, чи є неповнолітній суб'єктом адміністративного правопорушення. По-третє, зв'язок

принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб зі встановлення осудності особи. Зокрема, український законодавець, визначивши особу, яка досягла 16 років, суб'єктом адміністративного правопорушення, брав до уваги той факт, що при досягненні молодими людьми 16-річного віку вони вже здатні повною мірою усвідомлювати, що є адміністративним правопорушенням, його протиправну сутність, розуміти неприпустимість його вчинення і, як наслідок, нести за нього особисту відповідальність. І водночас неповнолітні особи, котрі вчинили адміністративні правопорушення у стані неосудності та не могли усвідомлювати характер своїх дій, не можуть бути суб'єктами адміністративної відповідальності. Тому осудність – це обов'язковий елемент деліктоздатності та суб'єктна межа застосування принципу невідворотності адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб.

Список використаних джерел:

1. Алексеева О.В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративної відповідальності за правопорушення неповнолітніх. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2015. № 14. С. 93–96.
2. Павловська А.А. Вік, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх (зарубіжний досвід). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1. С. 166–174.
3. Колосовський Є.Ю. Неповнолітні – суб'єкти адміністративної відповідальності: теоретико-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 7. С. 76–82.
4. Савранчук Л.Л. Відповідальність неповнолітніх за адміністративним законодавством: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 245–248.
5. Ткаля О. Проблеми та перспективи адміністративного впливу, що застосовується до неповнолітніх. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 125–129.
6. Шестак Л.В., Веремієнко С.В. Особливості заходів адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2016. № 1 (2). С. 61–65.
7. Іващенко І.В. Адміністративна відповідальність як засіб ювенальної превенції. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 97–100.
8. Лесько Н.В. Правова природа адміністративної відповідальності неповнолітніх. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 14–18.
9. Шульга Є.В. Особливості правосуб'єктності осіб в адміністративно-деліктних відносинах. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука. Серія: Юридичні науки*. 2017. № 3. С. 44–49.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: редакція від 26 жовтня 2017 р., підстава 2109-19. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
11. Братусь С.Н. Суб'єкты гражданского права. Москва : ГИЮЛ, 1950. 156 с.
12. Пасічник А.В. Поняття адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 9. С. 142–145.
13. Ковальчук Ю. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. *Право України*. 2003. № 6. С. 113.
14. Тріпак Ю.Р., Краковська А.Є. Адміністративна відповідальність неповнолітніх. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. № 1 (11). С. 23–28.